

Jezik, nazori in nadzor

48. SSJLK Ljubljana

Marko Stabej

Oddelek za slovenistiko

FF UL

“Področje jezikovne ideologije je morda prepotreben most med ukvarjanjem z jezikovno strukturo in jezikovno politiko, pa tudi med jezikoslovjem in družboslovjem. Upamo pa, da pozornost na jezikovno ideologijo nima le povezovalne moči, temveč pomeni tudi ključ do sveže in produktivne ponovne zastavitve analitičnih problemov.”

(Kathryn A. Woolard, 1994)

Jezikovna ideologija je:

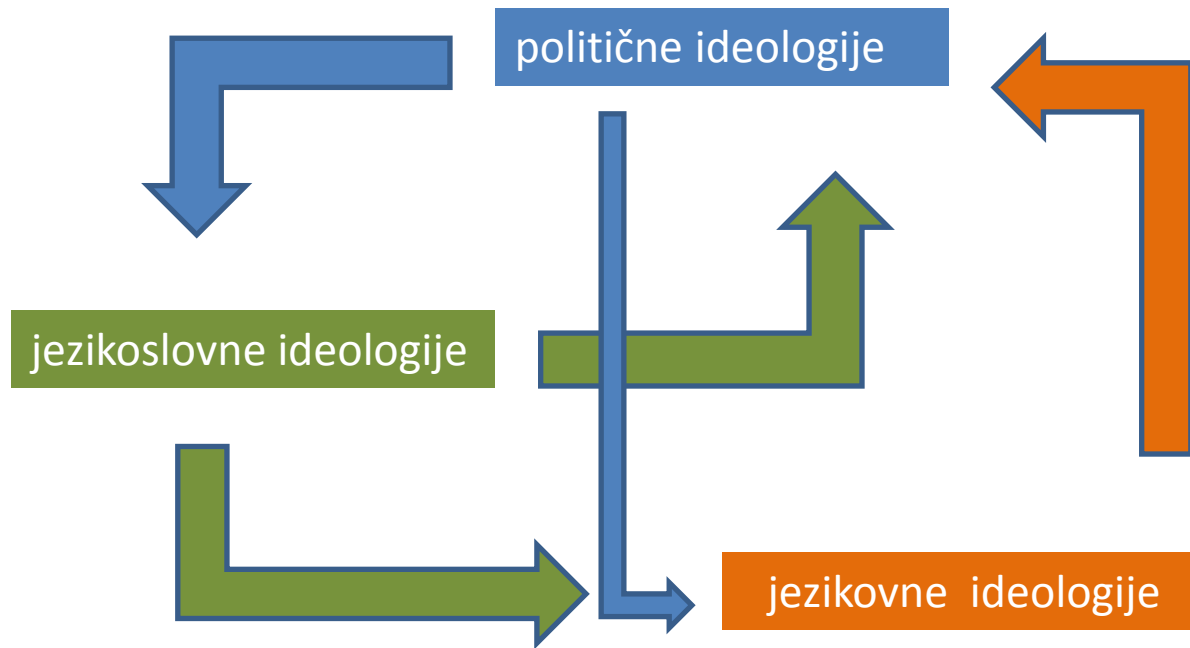
“sistem predstav o jeziku, ki jih oblikujejo govorniki z namenom racionalizirati ali upravičiti načine, na katere samo doživljajo strukturo in rabo jezika.”

(Michael Silverstein, 1979)

jezikovna ideologija : jezikoslovna ideologija

teorija : ideologija

“Čist, brez tujk...”

dober , čist ... jezik

slab, nečist ... jezik

- jasna delitev znanstveno, objektivno gledano NEMOGOČA
- ker Janezek/Janez tega ne veda in ne znata deliti, pričakujeta, da bo to opravil nekdo namesto njiju (učiteljica; lektorica; jezikoslovka ...)

[Navodilo](#) o ugotavljanju jezikovne ustreznosti firme pravne osebe zasebnega prava oziroma imena fizične osebe, ki opravlja registrirano dejavnost, pri vpisu v sodni register ali drugo uradno evidenco (2006)

[Zakon](#) o javni rabi slovenščine (2004)

17. člen

(1) Firma oziroma ime pravnih oseb zasebnega prava in fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost, se vpiše v sodni register oziroma drugo uradno evidenco, če je, skladno s področnimi zakoni, v slovenščini.

Idealizirani govorec

Sistemska ustreznost

Reprezentativni podatki o
jezikovni rabi in
jezikovnih stališčih

Kdo so torej **dobri** govorci (in/ali govorkerke)?


```
graph TD; A[Kdo so torej dobri govorci (in/ali govorkerke)?] --> B[pristni govorci]; A --> C[imenitni govorci];
```

pristni govorci

imenitni govorci

Josip Vidmar, *Kulturni problem slovenstva*, 1932

»Če si hočemo predstavljati vznik svoje narodnosti, si ga moramo nekako takole: ker so Slovenci prišli prvi izmed južnih Slovanov v svoja sedanja bivališča, je gotovo, da so prišli vanja kot prva straža slovanske mase, morda in najbrže kot skupina najsorodnejših in najbližjih rodov. Prišli so v naše sedanje pokrajine kot Sloveni, to se pravi kot nediferencirani člani prvotne velike slovanske skupnosti. Naselili so se v zelo goratem in izoliranem svetu, ki jih je odrezal od Slovanov na jugu in na vzhodu. Živeč v Alpah, v katerih ni živel noben drug slovanski rod, v posebnem podnebjju, na zemlji, ki hrani drugače in ki ima drugačen geološki in oblikovni značaj, in še v drugem političnem in kulturnem svetu kakor bratski rodovi na jugovzhodu, so se polagoma razvili v posebno, zaključeno enoto, ki je ostala v rahlih stikih s sosednimi Hrvati samo na vzhodni periferiji. Vse te naravne, usodne in zgodovinske moči so v stoletjih izpremenile in preoblikovale prvotni značaj in jezik tega ljudstva drugače nego so pretvarjale druge moči njihove slovenske sosede in brate. Tako je iz njih polagoma nastala zaključena narodna enota Slovencev, ki se je določno zavedela svoje samobitnosti in svojega imena najkesneje že v šestnajstem stoletju, in sicer tudi svoje samobitnosti v razmerju do drugih južnih Slovanov.«

»Inteligenca, ki je ne pojmem tako, kakor se ta beseda običajno uporablja, namreč v smislu vsega pol izobraženega in šolsko izobraženega sloja, marveč kot sol in cvet naroda, kot vrhnjo plast, ki ustvarja kulturo, ta inteligenca često izhaja neposredno iz ljudskih množic. Zato ima vselej živ stik z duhom svojega naroda. Če pa bi ji tega stika ne dajalo neposredno prihajanje iz ljudstva, bi ji ga nudila lastna prebujena in visoka duševnost, ki vidi navznoter in ki lahko odkriva zakonitost narodnega značaja v lastnem srcu. Kajti rekli smo, čim globlje je človek občutljiv, tem trdneje bo zvest svoji narodnosti, tem silneje jo občuti in spoznava v samem sebi. Ta sloj višje inteligence je najzanesljivejša opora narodne eksistence, kajti izven svoje narodnosti mu ni življenja. V nji prihaja temni in instinktivni element notranje sorodnosti do jasne zavesti in do jasnega izraza ter prebujajo isto zavest in spoznanje o skupni naravi v širših slojih, v katerih se poraja in obnavlja. Tako je z narodno zavestjo in zvestobo v obeh skrajnih plasteh. Med njimi leži srednji sloj, polinteligenca in meščanstvo. To živi navadno odtrgano od prirode, prav tako pa ni dovolj notranje prebujeno, da bi moglo živeti pomembno in samostojno notranje življenje. Odtujeno je naravi, a prav tako duhu. Zato ne prejema njegova narodna zavest in vest podkrepitve ne od enega ne od drugega. To je sloj, ki se najlaže potujči. Njegov najvišji pojem je korist; kjer jo sluti, tam je voljan zatajiti svojo narodnost, za katero ga je prav tako lahko navdušiti, kakor jo lahko tudi izda.«

Marko Pohlin, Kraynska Grammatika, 1768

»Seveda je slovnica prav dobro sredstvo za ohranitev jezika. Naš tako plemeniti, tako koristni, tako sveti jezik je v naši vojvodini Kranjski v zadnjih letih tako opešal, da se česa takega ne bi mogli spomniti niti najstarejši Kranjci. Kaj je tega krivo? Eden od vzrokov je ta, da ni bilo nobenih pravil, nobene slovnice, kjer bi se dalo poiskati in najti, kaj je prav. Mnogi, ali po pravici povedano, vsi so vzdihovali po slovnici. Jaz tudi. Vidimo, da v vseh drugih jezikih skoraj vsako leto pride na svetlo nova slovnica«.

/.../

»Končno naj povem, da se glede narečja in izgovarjave nisem ravnal po nobeni določeni pokrajini. V tem sledim učenjakom in jezikoslovcem, ki znajo besedo ceniti in sprejemati. Čvrsta šola je tista, ki ima zanesljiva pravila. **Drhal govori po mili volji, kakor se ji zdi, zato kvari jezik.** (okrepil M.S.) Zaradi tega pa se ni treba bati, da preprost človek ne bo sprejel dobre in pravilne besede ali je ne bo razumel.«

Fran Levstik, Napake slovenskega pisanja 1858

»Kolikokrat smo užé slišali in brali, da: „*znam*“ se pravi „*scio*, pa ne: „*possum*“; vendar si tega ne moremo vtepati v glavo; enaki smo otrokom, ki se učé slovnice. **Vem, da slišiš tudi kmeta časi: „To ti *zna* škodovati.“ Ali vprašam: kaj moramo pobrati vso sodergo po vsih kotih? (okrepil M. S.)”**

Matej Cigale, Nemško-slovenski slovar, 1860

“Pri svojem delu sem izhajal iz primerjave vseh slovanskih narečij, kar je po mojem prepričanju edino pravo izhodišče. Po eni strani omogoča spoznati resnične značilnosti vsakega izmed njih, po drugi strani pa nas obvaruje pred prezrtjem ali celo občudovanjem nekaterih poganjkov, ki so posledica tujega vpliva in jih je treba iztrebiti, čeprav jih ljudstvo uporablja, saj nasprotujejo slovanskim jezikovnim zakonom.”

Anton Breznik, Slovenska slovnica, 1916

“Glasove in oblike, ki se ločijo od žive govornice v narečjih, določa **pravopis**, pravopis pa določa **obča raba**; pisati se smejo samo taki glasovi in take oblike, katere je sprejela večina pisateljev. Pravopis ni plod znanstvenih raziskav, zato je nedosleden in pomanjkljiv. /.../ K pravopisu pa ne spada raba jezika v širšem smislu, t. j. skladnja, stavčni ustroj, slog, besede in rečenice. To se ne ravna po občni rabi ali večini pisateljev, temveč po jezikovni znanosti, ki preiskuje, kaj je dobro slovensko in kaj ni. /.../ Glasovni in oblikovni sestav ter skladnja (=slovnica v ožjem pomenu) je nekako ogrodje jezika in ga pisatelji ne morejo spreminjati. Spreminjati in bogatiti pa se dadó besede in rečenice. Pisatelj jih rabi lahko v takem pomenu, kakor se splošno rabijo med narodom ali pa jih rabi v prenesenem pomenu.«

Jože Toporišič, Enciklopedija slovenskega jezika, 1992

“**Jezikoslovci vodniki:** To so jezikoslovci, ki ustvarjajo trajna dela na raznih jezikoslovnih področjih /.../”

Marko Jesenšek, 2012

“Iz preteklosti se učimo za prihodnost. Slovensko jezikoslovje je imelo v vsakem obdobju jezikoslovca vodnika, ki je znal in zmogel pozitivno usmerjati razvoj slovenskega jezika, imelo pa je tudi ljudi, ki so tem vodnikom sledili in skrbeli, da se je slovenistično jezikoslovno vedenje pravilno in na razumljiv način posredovalo učencem, študentom in vsem zainteresiranim. Ne enih ne drugih med Slovenci nikoli ni bilo v izobilju, pa vendar dovolj, da se je slovenski jezik razvijal dobro in v pravo smer.”

Janez Orešnik, 2010

»Moj žalostni sklep je, da se je razpadanje slovenščine v javni rabi že začelo. Nobene resnične poti ne vidim, po kateri bi tak razvoj preprečili. Slovenščina je že v odhajanju in z njo začemja žal odhajati v preteklost tudi slovenski narod. Slovenskega naroda čez 100-150 let ne bo več in tako bo izginil tudi konstitutivni razlog za obstoj države, v kateri bi bila slovenščina državni jezik. Moja bolečina je velika. Uboga naša materinščina.«